

Značilnosti eseja nekaterih sodobnih slovenskih esejistk

JANJA VOLLMAIER LUBEJ

*Srednja lesarska in gozdarska šola Maribor, Lesarska ulica 2,
SI 2000 Maribor, janjav@lsmb.si; Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta,
Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor, janja.vollmaier@guest.um.si*

DOI: <https://doi.org/10.18690/scn.16.2.279-295.2023>

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

Razprava prikaže esejistično delo izbranih sodobnih slovenskih esejistk, s posebnim ozirom na njihove tematske in slogovne značilnosti. Opozori, da raziskav o literarnem delu sodobnih slovenskih esejistk ni veliko, čeprav so avtorice pisale in še pišejo različne vrste esejev. Pri teoretskih izhodiščih upošteva dognanja in preučevanja Denisa Poniža, Janka Kosa ter Mirana Štuheca, še zlasti zgodovinski vidik evropskega in slovenskega eseja ter esejizirano pripovedno prozo. Prispevek se ukvarja z esejem slovenskih avtoric od leta 1993 do danes, a izpostavi tudi refleksije o vidnejših nemških, poljskih, ruskih ter ameriških esejistkah. Sledi pregled esejistike izbranih avtoric, in sicer so to esejistične zbirke *Slovenija, moja Afrika* (1993) Silvije Borovnik, *Tek na mestu* (2017) Renate Salecl, *Vseživo* (2017) Urše Zabukovec in *Naredite Ameriko spet obvladljivo* (2018) Katje Perat, ki poudarja njihovo esejistično misel, tematske in slogovne sorodnosti ter razlike.

The present paper reflects on the literary work of selected contemporary Slovenian female essayists, with special focus on their thematic and stylistic characteristics. It should be noted that not much research has been done focusing on the literary work of contemporary Slovenian female writers, although they have written and still write across a variety of genres. The theoretical part of the article presents the findings and studies of Denis Poniž, Janko Kos and Miran Štuhec, with respective references, especially the historical context of the European and Slovenian essay and essayistic narrative prose. The paper then focuses on the essays of Slovenian female authors from 1993 to the present, also highlighting reflections on selected German, Polish, Russian and American female essayists. This is followed by an overview of the essays by selected authors, namely the essay collections *Slovenija, moja Afrika* (1993) by Silvia Borovnik, *Tek na mestu* (2017) by Renata Salecl, *Vseživo* (2017) by Urša Zabukovec and *Naredite Ameriko spet obvladljivo* (2018) by Katja Perat, which highlights essayist thought as well as thematic and stylistic similarities and differences.

Ključne besede: sodobne slovenske esejistke, slovenski esej, žensko avtorstvo, Silvija Borovnik, Renata Salecl, Urša Zabukovec, Katja Perat

Key words: contemporary Slovenian female essayists, Slovenian essay, female authorship, Silvija Borovnik, Renata Salecl, Urša Zabukovec, Katja Perat

1 Uvod

Literarno delo sodobnih slovenskih esejistk se izraziteje pojavi v osemdesetih letih prejšnjega stoletja (Borovnik 1995: 29) in do današnjih dni so se uveljavile mnoge avtorice esejev, od Alenke Puhar do Mojce Pišek, četudi so se že nekatere pred njimi ukvarjale tudi z esejistiko. Takšna avtorica je bila Zofka Kveder, ki je »ideje o umetniku kot izjemnem posamezniku« (Mihurko Poniž 2021: 48) pisala tako v proznih kot tudi esejističnih besedilih. V domačem in tujem tisku je pisala o umetnikih, njihovih stvaritvah, seznanjala rojake s tujimi umetniki, iz Prage poročala o razstavah, gledaliških uprizoritvah (Mihurko Poniž 2021: 48). Zofka Kveder je avtorica, ki je »slovensko književnost ves čas svojega kulturnega delovanja dejavno predstavljala prostorom, v katerih je živela in ustvarjala« (Mihurko Poniž 2021: 49), pisala je v tujih jezikih in tujih revijah, skrbela za medkulturne, slovensko-hrvaške, nemške, češke in druge literarne ter kulturne stike. Sorodna ji je tudi Alma Maksimiljana Karlin, pri kateri prav tako opazimo esejizme v njenem romanopisju. V potopisnem besedilu *Samotno potovanje v daljne dežele* je veliko pisala o ženskah, njihovem življenju, o sebi, vendar, kot je zapisala Silvija Borovnik (2017: 119), »njenih zapisov vseeno ne moremo razumeti kot dela njene feministične ozaveščenosti, temveč zgolj kot odseve osebnih izkušenj in prepričanj. /.../ Njeni zapisi so zelo živi, slikoviti in živahni, pogosto prepleteni tudi s poudarjeno perspektivo ženske, vendar brez slehernega feminističnega naboja, čeprav je prav ona tista, ki v svojem času ruši klišeizirano podobo dobro vzgojene, neizobražene in predvsem pasivne ženske«.

Tudi sodobne slovenske esejistke v svojih esejističnih besedilih tematizirajo žensko, podobo tujega oziroma drugega, večkulturnost in večjezičnost, same pa so zaradi bivanja v tujini oziroma izkušnje tujine zmogle uzreti podobo domačega z drugačnega, kritičnega vidika. Teoretska spoznanja avtorice poglobljajo z lastnimi izkušnjami.¹

¹ Številne prodorne tuje avtorice so se uveljavile tudi s pisanjem esejev. Za prikaz vloge in pomena njihovega esejističnega dela na družbo, umetnost in književnost navajam le nekaj izjemnih esejističnih del ali posameznih esejev, z navedbo letnice prevoda v slovenščino.

Herta Müller v knjigi *Kralj se prikloni in ubija* (2023) v devetih esejih tematizira mdr. odnos do jezika, piše o diktaturi, o pisanju in o literaturi. Z literaturo in literarnim ustvarjanjem se ukvarja v svojih esejih tudi Olga Tokarczuk, npr. v knjigi *Pozorni pripovedovalec* (2018). Kot esejistko in pisateljico velja omeniti Tatjano Tolstoj, ki v zbirki esejev *Tuja lepota* (2019) z družbenokritičnostjo piše o domovini, podobah Rusije, ruskih umetnikih in pisateljih.

Susan Sontag v knjigi *Pogled na bolečino drugega* (2006) piše o podobah vojne in nasilja, njihovem vplivu na sočutje ter o posameznikovi in družbeni navajenosti na nasilje. Pri svojem esejističnem pisanju se uvodoma vzoruje po premišljevanju Virginie Woolf o vzrokih vojne, ki ga lahko beremo v njenem delu *Tri gvineje* iz leta 1938.

Markantna avtorica esejev je Hannah Arendt, ki je pisala politične eseje, npr. o antisemitizmu, totalitarizmu in imperializmu, njeni eseji pa poleg omenjenih poudarkov

Ugotavljam, da razprav, ki bi obravnavale sodobne slovenske esejistke, ni veliko,² čeprav ženske pišejo in so pisale eseje, literarna pisma, refleksije, literarne kritike, v katerih obravnavajo stvarnost s tematsko in slogovno raznovrstnostjo. Od devetdesetih let prejšnjega stoletja do danes namreč ni veliko raziskav, ki bi v središče postavile sodobne slovenske esejistke. Takšna je razprava Silvije Borovnik (1995), v kateri avtorica obravnava esejistično delo Alenke Puhar, ki »predstavlja enega najodličnejših slovenskih esejističnih dosežkov« (Borovnik 1995a: 31). Omenja še Spomenko Hribar, ki piše politični esej, Manco Košir in Jolko Milič. Eseje sta objavljali še Silvija Borovnik in Ignacija Fridl, obe kot avtorici literarnih oziroma literarno-kritičnih esejev (Borovnik 1995a: 31). V znanstveni monografiji *Pišejo ženske drugače?* (1995b) Silvija Borovnik še natančneje obravnava slovenske esejistke s posebnim ozirom na že omenjene, predvsem na esejistično delo Spomenke Hribar in Alenke Puhar. Značilnosti esejev prve, ki je soavtorica *Kocbekovega zbornika* (1987) in avtorica članka *Krivda in greh*, v katerem je zavzela stališče, da zgodovina ni nikogaršnja last, zaradi vsebine eseja pa je bila izključena iz Zveze komunistov, so »osebna prizadetost in zelo spontan izraz, ki ostaja odkrit in brez elementov samocenzure tudi takrat, ko postanejo teme zelo kočljive« (Borovnik 1995c: 214). Alenka Puhar piše znanstveno esejistiko, ki »temelji na družboslovnih osnovah in prinaša natančno definicijo problema, izpostavitve metodologije in kritičnih pojmov, obenem pa tudi jasno zastavljeni cilj« (Borovnik 1995c:

tematizirajo moč, oblast in nasilje. Njen esej *Mi begunci*, objavljen leta 1943, ponuja tudi danes aktualno branje in premislek.

Ker avtorice, ki jih obravnava pričujoči prispevek, pišejo o temi ženske, je poleg omenjenih potrebno poudariti tudi avtorico *Drugega spola* ter številnih esejev o eksistencializmu Simone de Beauvoir, ki v svojem delu *Starost* (2018) piše o dojetanju in pojmovanju starosti. Delo, ki je sicer monografija, a ga avtorica poimenuje esej, sama pa bi ga označila kot znanstveni esej, je v originalu izšlo leta 1970, vendar je zaradi teme, ki jo avtorica osvetljuje z vidika sociologije staranja, socialne psihologije, zanimivo in pomembno tudi danes.

Esejističnemu pisanju se približuje Naomi Klein, ki npr. v knjigi *Doktrina šoka* (2007) piše o posledicah kapitalizma sodobnega časa, s čimer se v svoji esejistiki ukvarja Renata Salecl.

² Raziskave s področja proznih del sodobnih slovenskih pisateljic so pričele nastajati razmeroma pozno (Kraner 2020: 244). Če se omejimo zgolj na znanstvene monografije, je potrebno izpostaviti študijo Silvije Borovnik *Pišejo ženske drugače?* (1995), ki predstavlja eno prvih monografij o ženskem avtorstvu v slovenskem kulturnem prostoru (Kraner 2020: 244).

Tudi znanstvena monografija *Književne študije: O vlogi ženske v slovenski književnosti, o sodobni prozi in o slovenski književnosti v Avstriji* (2012) Silvije Borovnik se ukvarja z literarnimi deli sodobnih ženskih literarnih ustvarjalok. Omeniti moram antologijo *Ključni me po imenu* (2013) iste avtorice, v katero so vključena izbrana kratkoprozna literarna dela slovenskih pisateljic. S področjem proznih del sodobnih slovenskih pisateljic se je ukvarjala Milena Kerndl v monografiji *Med resničnostjo in fikcijo: Avtobiografsko v delih sodobnih slovenskih romanopisk* (2018), v kateri analizira različna avtobiografska dela slovenskih pisateljic (Kraner 2020: 246).

215). Takšni sta njeni knjigi *Prvotno besedilo življenja: oris zgodovine otroštva v 19. stoletju na Slovenskem* (1982) in *Slovenski avtoportret* (1992). Prva v obliki znanstvenega eseja tematizira zgodovino otroštva na Slovenskem v 19. stoletju, temo pa avtorica »neločljivo povezuje s položajem ženske v takratni družbi in še posebej z značajem oziroma vlogo matere« (Borovnik 1995c: 216). Prvotno besedilo je »študija, ki govori precej natančno tudi o zgodovini žensk in ženskega« (Borovnik 1995c: 218). Podobno kot Puhar se zgodovinskih tem loteva tudi Mateja Ratej.

V delu *Peticije, pisma in tihotapski časi* (1985) Alenke Puhar so v ospredju tabuizirane teme s področja slovenske politike in literature, v njej pa za esejistične štejejo le avtoričine komentarje (Borovnik 1995c: 215). Vsa tri dela Alenke Puhar družijo »izrazito osebni, duhoviti, inovativni jezik« (Borovnik 1995c: 215).

Silvija Borovnik, Tea Štoka, Ignacija Fridl in Manca Košir so avtorice literarnih in literarno-kritičnih esejev v 80. in 90. letih prejšnjega stoletja. Tematizirajo domačo ter tudi tujo književnost, zaznamuje jih polemičnost, dialoškost, ostrina v formuliranju ter izvirnost sloga (Borovnik 1995c: 214). Njihova posebnost se kaže v obravnavi teme, obenem pa se »hitro odzivajo na posamezna pereča kulturnopolitična in umetnostna vprašanja« (Borovnik 1995c: 214).

Nadalje lahko od obravnave slovenskih esejistk izpostavim še doktorsko disertacijo Katje Bergles (2012), v kateri se natančneje ukvarja z esejistiko Ifigenije Simonović ter Marije Švajncer. Ugotavljam, da se slovenska literarna zgodovina doslej z esejistikami ni veliko ukvarjala. Prav tako so Rožančevo nagrado za najboljšo esejistično zbirko od podeljevanja nagrad, tj. od leta 1993 do danes, prejele le tri avtorice, in sicer Ifigenija Simonović za esejistično zbirko *Konci in kraji* (2009), Meta Kušar za delo *Kaj je poetično ali Ura ilegale* (2012) in Ivana Djilas za *A si lahko vsaj enkrat tiho* (2022). V izbor *The Slovenian Essay of the Nineties* (2000) Matevža Kosa ni bila uvrščena nobena esejistka.

Od osemdesetih let do danes se je uveljavilo več slovenskih avtoric esejev, ki tvorijo slogovno, tematsko-motivno, generacijsko raznoliko esejistiko. Poleg omenjenih so v zadnjih več kot štiridesetih letih takšne avtorice še Rapa Šuklje, Marija Kolar, Maruša Krese, Meta Kušar, Vesna V. Godina, Karmina Šilec, Maja Haderlap, Erica Johnson Debeljak, Urša Zabukovec, Nataša Kramberger, Mojca Pišek, Katja Perat, skratka avtorice, ki so rojene od leta 1941 do 1988 in so v esejistični prostor vstopile kot uveljavljene znanstvenice, prevajalke, pisateljice, pesnice. Prispevek v nadaljevanju upošteva knjižne objave izbranih avtoric, čeprav je potrebno poudariti, da bi za globlji vpogled v literarno pisavo slovenskih esejistk morali upoštevati tudi avtorice esejev v različnih literarnih revijah, kot sta npr. *Literatura* in *Sodobnost*. Slednja je z vsakoletnimi natečaji za najboljši slovenski esej tista revija, ki si prizadeva za razvoj slovenskega eseja. Kriterij izbora se naslanja na generacijski kriterij in duhovnozgodovinskost. Silvija Borovnik (1960) in Renata Salecl (1962) ter Urša Zabukovec (1980) in Katja Perat (1988) so avtorice s sorodnimi in podobnimi tematskimi izhodišči, kot so npr. književnost, družbena razmerja, a pišejo tudi o različnih,

nesorodnih temah, kakršne so npr. neoliberalizem, ameriška sodobna družba, odnos posameznika do narave, okolja ter vprašanja globalnega potrošništva.

2 Začetki slovenskega eseja

Denis Poniž nastanek slovenskega eseja umesti v leto 1900. Pisanje slovenskih realistov dojema kot »pripravo na pravi esej«, v moderni pa se je slovenski esej najbolj razvil (Poniž 1989: 62). Posamezne esejske prvine se pojavijo že pri Antonu Tomažu Linhartu v delu *Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov*, kasneje pri Matiji Čopu, pravi esej je Vrazov *O Dubrovčanima* iz leta 1847 (Štuhec 2003: 14). Štuhec ugotavlja, da se »še le na koncu devetnajstega ter v začetku dvajsetega stoletja /.../ posamezne esejske sestavine združijo v samostojno formo« (Štuhec 2003: 14), zato pri avtorjih, kot so Ivan Cankar, Izidor Cankar, Ivan Prijatelj, »govorimo o esejistiki« (Štuhec 2003: 14). Opaža občuten porast esejistike po letu 1975, še posebej pa to velja za osemdeseta in devetdeseta leta prejšnjega stoletja (Štuhec 2003: 15).

Poleg eseja je potrebno poudariti tudi »esejizirano pripovedno prozo« (Štuhec 2003: 19), kamor sodita deli *S poti* Izidorja Cankarja ter *Strah in pogum* Edvarda Kocbeka (Štuhec 2003: 19).

Esejizirana pripovedna proza piscu omogoča, da svoja filozofska, estetska in druga razmišljanja izraža kot stališča upovedenih oseb. V prozi te vrste so obsežni odlomki, v katerih je pripovedni tok ustavljen, njihova vsebina pa zato dogajalno statično, abstraktno in posplošeno razmišljanje, ki se večkrat navidez povsem oddalji od teme. /.../ Gre torej za prozo, kjer epsko strnjeno in nepretrgano dogajalnega toka prekinjajo diskurzivne prvine, s tem pa samo pripovedno strukturo bistveno rahljajo. (Štuhec 2003: 19)

Esejizmi, ki se pojavljajo v prozi sodobnih slovenskih avtoric in služijo zastranitvi oziroma poglobitvi pripovedovalkinih razmišljanj, so pri raziskovanju sodobne slovenske esejistike prav tako ključni. Celotnemu eseju dajejo globlji smisel in so bistveni kot reflektivne vezi besedila, ki bralcu »omogočajo, da se ustavi in razmisli o tekstu in zgodbi, namesto da bi oba nekritično sprejemal« (Zima 2010: 79). Esejizme o številnih premišljevanjih o položaju ženske, drugih kulturah, družbi ipd. lahko zasledimo tudi v romanih Gabriele Babnik, Ane Schnabl in Katje Perat, če omenim le nekatere avtorice mlajše literarne generacije. Kot primer esejističnega romana kritiki navajajo roman pisateljice Dijane Matković z naslovom *Zakaj ne pišem?* (2021), v katerem avtorica tematizira vpliv socialno-ekonomskega položaja na osebno in poklicno življenje ter neoliberalizem, socialno krivičnost in razredno neenakost.

Po Ponižu je roman, še zlasti moderni od naturalizma naprej, najbolj »dojemljiv za esejistično pisanje oziroma esejistični slog« (Poniž 1989: 49). V romanopisju tako esej ni polliterarna zvrst, temveč je »zapis tistega bistvenega in dokončnega, nemara celovitega« (Poniž 1989: 51). Spreminja se v eno od

romanesknih prvin in izgublja svojo avtonomnost (Poniž 1989: 51). Kot ugotavlja Poniž (1989: 53), se »esejski drobci« pojavijo že v romanih Ivana Cankarja, medtem ko se je Izidor Cankar v romanu *S poti* prvi lotil esejističnega pisanja v romanu (Poniž 1989: 54). Prvine eseja Poniž najde tudi v *Alamutu* Vladimirja Bartola in v romanih Dominika Smoleta, Lojzeta Kovačiča, Marjana Rožanca, Jožeta Snoja, Vitomila Zupana, morebiti že prej pri Janezu Mencingerju in Ivanu Tavčarju (Poniž 1989: 54), sama pa dodajam tudi Zofko Kveder in Almo Karlin.

Glede na ugotovitve Denisa Poniža postane evropski esej v 20. stoletju »ena najbolj razširjenih polliterarnih zvrsti« (Poniž 1989: 27). Pojavlja se tako v dnevnem tisku kot tudi v romanu. Tematsko je raznolik in ga zanimajo podobna izhodišča kot predhodni esej, še zmeraj pa se ukvarja z literaturo, umetnostjo in s kulturo. Zaslediti je mogoče vnovično odpiranje nadnacionalnih tem, ki so bile do sredine 18. stoletja zapostavljene zaradi prevladujočih nacionalnih. Lukács je leta 1910 v esejistični zbirki, ki jo je napisal v madžarščini, nato pa je bila prevedena v nemščino z naslovom *Die Seele und die Formen*, uvodoma izpostavil »teoretično-filozofsko razmišljanje o eseju kot posebni formi« (Poniž 1989: 27). V 20. stoletju se z Lukáčsevimi eseji o eseju »začenja razmišljanje o posameznih vidikih in širših vprašanjih o zgodovini, nastanku, notranji zgradbi in učinkovanju eseja« (Poniž 1989: 27). Nadalje avtor piše o t. i. nečistem eseju, o mešanju eseja z drugimi vrstami, npr. literarnimi pismi, refleksijami, literarnimi študijami, dnevniškimi zapisi itd., s tem pa se esej »izmika svoji lastni, montaignovski, formi« (Poniž 1989: 28), četudi bi se bilo bolje izogniti poimenovanju *nečisti esej*, sploh zato, ker se je danes esej (kot npr. tudi kratka proza in roman) glede na svojo obliko in način esejiziranja spremenil.

Nadalje sodijo k eseju tudi razprava, traktat in literarna kritika. Kot je Janko Kos³ zapisal ob Vidmarjevem *Eseju o lepoti*, tako Poniž v tem oziru izpostavi dva razlikovalna kriterija: neosebno ali nadosebno stališče avtorja razprave, traktata, znanstvene biografije ter zato nadosebni, redundantni slog, metodološko razdelitev izhodišč in raziskovalnega postopka ter oris rezultatov. Esaj je napisan v osebni jeziku, slogu, ki se izogiba redundanci, iskanju novih stilemov, pojmovni in metodološki heterogenosti (Poniž 1989: 47). Pri obravnavanih avtoricah opazamo preplet enega in drugega, njuno medsebojno povezanost, četudi je drugi, tj. osebni izraz, pogostejši, kajti avtorice svoje subjektivno stališče ponazarjajo z zgledi oziroma že s samo izbiro teme, ki jih je nagovorila, da so pričele o njej premišljevat in pisati. Nekatere avtorice pišejo feljtone, kolumne, literarne kritike oziroma se s svojimi esejskimi zapisi tem vrstam približujejo.

Feljton se pojavi z razvojem časnikarstva na začetku 19. stoletja. To so kratka besedila o različnih temah javnega, političnega, kulturnega življenja. Med

³ »Lahko bi dejali, da se v eseju namesto sveta urejenih pojmov zrcali celotna avtorjeva osebnost s svojimi izkušnjami, doživetji, etično voljo, življenjskim načinom in še z drugim, kar je njena prava last. Odlike eseja so opazne tudi v Vidmarjevem *Eseju o lepoti*, zato mu ta oznaka v mnogih pogledih ustreza.« (Poniž 1989: 47, povz. po Kos 1983)

esejem in feljtonom, kot piše Poniž, ni mogoče določiti ostre meje, čeprav je za prvega značilno, da je krajši, obenem pa se od eseja razlikuje tudi v izbiri tem. Te so aktualistične, senzacionalistične, zato so lahko formulacije v besedilu površne, tipizirane, svojih argumentov pa avtor, avtorica ne gradi na zgledih, primerih, temveč je v ospredju njegov, njen čustveni odziv. Feljton obenem bolj izpostavlja dogodke, razmerja, pojave, medtem ko skuša esej odkriti nova dejstva glede na obravnavano temo, morebiti opozoriti na pozabljene, prezrte vidike že znanih tem (Poniž 1989: 48–49).

3 Eseji izbranih avtoric

V prispevku se posvečam esejističnemu delu izbranih esejistk, Silvije Borovnik, Renate Salecl, Urše Zabukovec in Katje Perat. Leta 1993 izide esejistična zbirka *Slovenija, moja Afrika* Silvije Borovnik, ki je sestavljena iz dveh delov, prvega z istoimenskim naslovom zbirke in drugega Na poti v Andoro. *Slovenija, moja Afrika* aludira na geslo Slovenija, moja dežela in presega stereotipnost v povezavi z domovino, domačijskostjo, domom, kasneje pa se s podobnim namenom poigra z naslovom Goran Vojnović v romanu *Jugoslavija, moja dežela* (2012). Avtorica, ki je napisala tudi postmodernistično kratkoprozno zbirko *Strašljivke* (1990), v svojih esejih piše o številnih temah, ki se jih lotevajo tudi druge avtorice najsodobnejšega eseja. Obenem se Silvija Borovnik s temami, kot so sodobna slovenska proza, postmodernizem, literarna ustvarjalka, večkulturnost, o katerih piše v esejih, ukvarja tudi v svojem znanstvenoraziskovalnem delu. Njena pisava je prodorna, ironična ter samosvoja, osebna, literarna, a tudi teoretsko podkrepljena. Kritična je avtoričina perspektiva z namenom opozarjanja na nepravilno, zamolčano vlogo literarne ustvarjalke v družbi, njena pisava je prepletena z živostjo in glede na današnje zapise (Gabriela Babnik, Urša Zabukovec) lahko ugotovimo, da tema nagovarja tudi sodobno literarno ustvarjalko:

Neko afriško pisateljico so potem, ko je prejela slavno literarno nagrado, vprašali, kako to, da piše ravno kratko prozo. Prostdušno in nadvse prozaično je odgovorila, da medtem ko kuhaš kosilo ali misliš na sto in sto reči, potrebnih za preživetje družine, res nekako težko pišeš romane. V podobnem položaju je tudi slovenska ustvarjalka ob koncu 20. stoletja. Ta dežela je njeni ustvarjalnosti sovražna. /.../ Slovenska ustvarjalka se lahko izražanju svojega miselnega sveta posveča šele, ko ji najbolj plehka in privajena dnevna opravila poberejo najbogatejši del njenih moči. (Borovnik 1990: 45)

Nadalje je avtorica tudi zaradi svoje prevajalske izkušnje in prevodov nemških avtorjev v slovenščino kritična do kritikov prevodov, ki izpostavljajo napake, citirajo, primerjajo.

V svojih esejih avtorica vzpostavlja stik z bralcem, komentira izbrano temo, analitična je v premišljevanjih in teoretskih naslonitvah. Njeni eseji temo poglobljajo z več različnih perspektiv. Avtorica piše o literaturi, pri čemer se

naslanja na literarno tradicijo in njene odmike, o literarni ustvarjalci, koroški literaturi, s posebnim ozirom na književnost Florjana Lipuša, razpravlja o stikih med slovensko in nemško književnostjo. Teme literarne ustvarjalke, večkulturalnosti, večjezičnosti in prevajanja pa je razširila na svojo znanstveno misel ter v številnih znanstvenih monografijah. V drugem delu *Na poti v Andoro* je pet esejev in v njih Silvija Borovnik piše o nemško-slovenskih stikih, o prevodu Srečka Kosovela v nemščino v prevodu Ludvika Hartingerja, ki se je s svojim svežim prevodom Kosovelovih pesmi pridružil tistim »*čudakom*, pripadnikom t. i. velikih narodov in jezikov, ki se prično zaradi neke navidez nepojmljive ljubezni ukvarjati z nami, *belimi lisami* na svetovnem zemljevidu. Vedno več jih je, teh samorastnikov med književnimi prevajalci, ki sklenejo vsak iz svojega, največkrat naključnega vzroka, spreminjati slovenščino iz marsikomu pretežno razumljive packe v obliko telesa in duha« (Borovnik 1993: 88). S Kosovelom sta se ukvarjala tudi Josip Osti in Erica Johnson Debeljak, o katerih je v kasnejših razpravah pisala tudi Silvija Borovnik. V nadaljevanju svoje knjige pa piše o izkušnji lektorstva na tuji univerzi. *Na poti v Andoro* je tretji zapis v delu z istoimenskim naslovom. Obravnava sovraštvo do tujcev, Neslovencev, beguncev in hujskaštvo določene politične stranke proti njim.

Njena humanistična premišljevanja s tenkočutnostjo opozarjajo na to, da številne vojne povzročajo trpljenje. Danes se njeni zapisi (spet) berejo kot nadvse aktualni. *Tonček gora* je najbolj osebni zapis v obravnavanem delu, v katerem Silvija Borovnik piše o prijatelju Tonetu Pretnarju, slavistu, slovenistu, pesniku, znanstveniku in prevajalcu, ki je bil lektor v Krakovu, kjer je bila lektorica tudi sama. Vrsto let pozneje, v znanstveni monografiji z naslovom *Večkulturalnost in medkulturalnost v slovenski književnosti* (2017), lahko njeno izkušnjo tujine, pogled na domovino od zunaj, spoznavanje drugega in tujega, preberemo zanimiv zapis o Poljski:

Vse moje pisanje pa se je sprožilo pravzaprav na Poljskem, v Krakovu, ob premišljanju po srečanju z zanimivimi ljudmi, ob opazovanju na ulici, ob študiju na fakulteti, branju, poslušanju ... Navzven je bil tu sicer reven, navznoter pa neizmerno razkošen čas, bilo je obdobje tihega opazovanja in hlastne radovednosti, obenem pa čas, ki sem ga lahko namenila le sebi in vprašanjem v zvezi s seboj: kdo sem, kaj hočem. (Borovnik 2017: 154)

Slovenija, moja Afrika (1993) je esejistična zbirka z znanstvenimi esejmi, a tudi osebnimi, predvsem pa z novimi dejstvi in na osnovi teoretskih izhodišč opozarja na pozabljene, prezrte teme, kakršne so literarna ustvarjalca ter večkulturalnost in večjezičnost v kulturi, literaturi in družbi.

Renata Salecl se v izbranih esejih osredotoča na pisanje o stvarnosti z izpostavljanjem različnih teorij, kakršne so npr. psihoanalitična, filozofska in sociološka, preučuje vpliv neoliberalizma na posameznika, kar je ena od osrednjih tem njenega esejističnega opusa. Izhajajoč iz teze, da »ideologija neoliberalizma močno povečuje tesnobo« (Salecl 2017: 7), esejistka svoje uvide in dognanja povezuje s filmom, literaturo, politiko ter tako izbrane teme

predstavi večperspektivno in vsebinsko inovativno. Neoliberalizem v skrajno individualizirani družbi v posamezniku zaradi številnih pasti, ki jim je priča, vzbudi tesnobo ter povzroča občutek manjvrednosti. Neoliberalna ideologija uspeha temelji na prepričanju, da je posameznik sam odgovoren za svoja dejanja in posledično svoj družbeno-ekonomski status, kar v njem vzbuja množico negativnih občutij. Renata Salecl kot ena pomembnejših slovenskih esejistk piše o refleksiji časa oziroma sodobnosti, ki jo živimo. V knjigi *Strast do nevednosti* izpostavlja ironijo vednosti in nevednosti oziroma njuno medsebojno povezanost, prepletenost, predvsem preziranje in zanikanje vedenja. Avtorica razpravlja o odnosu do resnice ter individualizirani družbi, zlasti pa se navezuje na neoliberalno ideologijo uspeha, ki pri posamezniku povzroča občutek manjvrednosti, tesnobe, krivde. Renata Salecl je avtorica številnih esejističnih zbirk, mdr. je najbolj znano njeno delo *Izbira* (2011), ki tematizira tesnobo posameznika zaradi številnih izbir, ki mu jih nalaga življenje. Ker se sodobni človek vsakodnevno sooča z mnogoterimi izbirami, to v njem sproža veliko negativnih občutij, zato je po prepričanju Renate Salecl ta izbira navidezna oziroma iluzorna. Prispevek podrobneje obravnava *Tek na mestu* (2017), ki služi prikazu avtoričine esejistične misli. V omenjeni knjigi, ki je bila nominirana za Rožančovo nagrado, v ospredje postavlja osamljenost, revščino, doplačila za majhna udobja ipd., predvsem pa se osredotoča na potrošniško in individualizirano družbo, ignoranco in sprenevedanje ob naravnih in drugih katastrofah. Avtorica tudi v teh esejih poudarja ambivalenco, ki se ob svobodnosti izbire vseskozi vzpostavlja: »Danes kaže, da si lahko posameznik izbira ogledalo, v katerem si je najbolj všeč« (Salecl 2017: 56).

Avtorica piše o tem, da je iluzija sodobnega časa predvsem v delu, kajti posameznik mora biti v duhu časa in prostora zelo zaposlen, težko dosegljiv, obseden z učinkovitostjo, ki je postala »mantra sodobnega časa« (Salecl 2017: 82). V *Religiji ljubezni in trga* avtorica piše o prevladujoči kapitalistični ideologiji racionalne izbire, ključna pa je ideja uspeha v kapitalizmu, ki stremi k miselnosti, da lahko vsakomur uspe.

Avtorica se v svojih esejih naslanja na teoretske naslonitve. Tako se v *Namerni slepoti* in *Laži in občutku sramu* osredotoča na različne avtorje, kot so npr. Jacques Lacan, Margaret Heffernan, Bibb Latané, John Darley, Richard Tedlow. *Tek na mestu* vsebuje enajst krovnih tem, ki jih dopolnjujejo, osmišljajo medsebojno prepleteni eseji. Ti so *Potrošniška družba*, *Zategnjeni pasovi*, *Novi psihološki simptomi*, *Paradoksi sodobne družbe*, *Etika*, *Nasilje*, *Genetika*, *Starši in otroci*, *Medicina*, *Travma*, *Kam gremo*.

V zbirki *Tek na mestu* (2017) zaznamo več vsebinskih poudarkov, kakršni so občutek krivde zaradi neuspeha, posameznik v neoliberalnem svetu, odnos do sedanjosti in prihodnosti, zlasti pa avtorica izhaja iz časa lažnih novic, postresnic, pri čemer ideologija neoliberalizma povečuje tesnobo: človek krivdo za neuspeh namreč pripisuje zgolj sebi. V esejistični zbirki se avtorica sprašuje, kolikšen vpliv ima neoliberalizem na posameznika in družbo. V *Potrošniški družbi* piše o številnih temah sodobne družbe, ena od njih je, da današnja

ideologija spodbuja občutek, da je treba preizkusiti vse, saj trg posamezniku to tudi omogoča. A odločitev, kaj bomo izbrali, sploh ni nujno racionalna izbira. Avtorica nadalje v *Zategnjenih pasovih* opozarja, da kapitalistična ideologija razglašča individualno izbiro kot »najpomembnejše vodilo razvoja družbe« (Salecl 2020: 27). V kapitalizmu je revščina prednost in ne ovira, torej posameznik, ki se zmore izviti iz revščine, velja v današnji stvarnosti za zmagovalca in posebej spoštovanega. Dalje taka ideologija temelji na prepričanju, da lahko vsak nekaj naredi iz svojega življenja. Avtorica v svoje eseje vključuje tudi psihološko teorijo. To zanima, kako postindustrijski kapitalizem vpliva na oblikovanje osebnosti, spoštovanje družbenih norm itd. Problematiko, ki jo avtorica izpostavlja, prikazuje na ameriških, tujih primerih ter tudi na slovenskih. Sedanja stvarnost torej prikazuje ne le z več različnih vidikov, temveč tudi s primerjavami tem glede na njihovo prostorsko, geografsko določljivost. V *Novih psiholoških simptomih* piše o hitenju in o tem, da je čas v kapitalizmu dojet drugače, na novo, zato je tudi hitrost današnjosti spremenila medsebojne odnose: ti so površni, hitro minljivi. Kot prikazuje Salecl, se nevednost dandanes pojavlja na mnogih ravneh, tako znotraj države kot v posamezniku. Paradoksi sodobne družbe tematizirajo težave z avtoriteto, kritiko do podaljševanja delovnega časa, zaradi katerega so delavci izčrpani, podjetja in lastniki kapitala pa bogatijo. Nadalje piše avtorica o učinkovitosti, delovni storilnosti. Zanimive so teme o zanikanju, zatiskanju oči kot načinu, kako potlačiti, se izogniti travmi in oblikovati fantazmo tako, da posameznik vidi tak svet, kot ga želi videti. V *Etiki* piše o krizi zaupanja, kulturi nezaupanja, o Slovencih, ki gradijo hiše tako, da ne upoštevajo vseh pravil in svojo parcelo še malo podaljšajo, razširijo k sosedu. Izpostavlja tudi aktualno temo, kako sodobna družba težko razmišlja o prihodnosti, o podnebnih spremembah, o njihovem zanikanju zaradi lastnega strahu pred spremembami. V *Medicini* kritično piše o komercializaciji ameriškega zdravstva, o samozdravljenju in tako se znova vrača k splošno sprejeti ideologiji, ki posameznika prepričuje, da je za vse odgovoren on sam. V *Travmi* piše o zamrznjenem spominu na ravni posameznika in družbe, o Bosancih v St. Louisu, o izvoru nacionalizma, rasizma, soočanju s travmo, ki je zelo individualno, navezujoč se na Srebrenico. Podobne teme, to so teme tujcev v Ameriki, njihovo življenje v tuji, negostoljubni državi, občutek nesprejetosti, vznemirjajo tudi Katjo Perat v esejistični zbirki *Naredite Ameriko spet obvladljivo*. Kam gremo je zadnje poglavje v esejistični knjigi Renate Salecl, v njem pa piše o zagatah sodobne družbe, o oblikah samodestrukcije, o resno načetem psihičnem zdravju posameznikov, o vedno več zahtevah, ki jim je posameznik izpostavljen na delovnem mestu, ko ima vse manj prostega časa.

Tek na mestu je esejistična zbirka, ki se pogloblja v posameznika in družbo v neokapitalistični in neoliberalni stvarnosti. Načini esejističnega pisanja avtorice so podobni kot pri Silviji Borovnik, torej se avtorica pri pisanju naslanja na teoretska izhodišča in osebne izkušnje. Obe pišeta znanstveni esej, ki pa zaradi preglednosti, nazornosti in jasnosti ni nujno namenjen le ožji strokovni javnosti.

O temah, ki jih Renata Salecl podaja teoretsko in jih z več različnih perspektiv poglobljeno osvetljuje, piše tudi **Urša Zabukovec** (1980), ki živi v Španiji, zato kakor mnoge druge esejistike izbrano problematiko umešča v vsaj dva prostora: domačega in tujega, pri čemer se meja med njima pomika oziroma briše. Esejistično delo Urše Zabukovec *Vseživo* (2017), ki je bilo nominirano za Rožančevo nagrado, vsebuje enaindvajset esejev in kolumen. Zlasti slednje so bolj aktualistične in v ospredju je njihova emotivnost. V esejih avtorica piše o selitvah, o bivanju z bližnjimi, s sosedi, ki so avtorici eseja in njeni družini povzročali nemalo stresa, obenem pa njen esej *Smrt bližnjega* s citatom Ivana Karamazova priča o skrajni individualizaciji družbe, o kateri poglobljeno piše tudi Renata Salecl. Realistične opise dopolnjuje z refleksijami, npr. o prekarinem delu, povezovanju običajev (npr. sedmine) z vsakdanjim življenjem.

O občutku krivde, idealizaciji uspeha in posledičnem občutku manjvrednosti, tesnobe na ironičen način piše Urša Zabukovec v eseju *Zobobol in tao*. Avtorica s primeri iz življenja, lastnega mikrosveta pravzaprav odstira sodobnost današnjega vsakdana, obenem pa ob resni problematiki vseskozi komunicira tudi z bralcem in bralko. V svojih esejih se posveča tudi stiku posameznika z naravo. V *Ekotrošnji* poda primer kmeta, ki je nekoč opustil pridelovanje ekološke zelenjave, ker se s tem ni mogel več preživljati, obenem pa avtoričin zapis priča o neokapitalizmu in odsotnosti občutka za sočloveka. Tako od osebne zgodbe in posledic globalizacije preide na širšo, tudi našo stvarnost. Od mikro- na več mestih prehaja v makrozgodbo. Avtorica eseja se v premišljevanjih o stiku človeka z naravo naveže na knjigo Rachael Carson *Nema pomlad* (1962), v kateri piše o pomladi brez ptičjega petja, žabjega kvakanja in preostalih živalskih glasov. Slednji so umolknili zaradi uporabe sintetičnih kemikalij ter hormonskih motilcev. Njen sklep je spoznanje, da je »človek propadljivo, smrtno bitje in vse, česar se dotakne s svojimi prsti, po nekakšnem magičnem zakonu degradira« (Zabukovec 2017: 44). Avtorica poudarja pomen narave in sobivanja človeka v njej. Literatura, po kateri se vzoruje, je npr. Carlos Taibo, ki piše, da mora bogati sever zavoljo svojega preživetja »ozavestiti dolg trem skupinam ljudi: prebivalcem juga, ženskam in zanamcem« (Zabukovec 2017: 74).⁴ Avtorica piše še o položaju umetnika v državi in sodobni slovenski družbi, o odnosu do knjig v ožji družini in nadalje o odnosu do umetnosti nasploh, o smislu in pomenu literarnega ustvarjanja. Njeni eseji so literarni, meditativni. V eseju *Sinovi* Urša Zabukovec zelo osebno razmišlja tudi o feminizmu. Nekaj njenih esejev je literarnih (»*A ti bi kar takoj ves kapital?*«, *Zločin in kazen v času neestetske neobičajnosti*, *Težave s kratko zgodbo*, *Toplotna obarvanost čtiva*, »*Ponesrečeni*« pristopi k literaturi, *Memento mori*). Avtorica piše o premišljevanju in recepciji različnih literarnih del, npr. Zločina in kazni, o kratki zgodbi, o ustvarjalnem procesu, o tem, kako ga je videl Fjodor Mihajlovič Dostojevski, o Alamu in o tem, da je literatura,

⁴ Tematizacijo narave obravnava tudi Irena Štaudohar v *Fižolozofiji* (2022) in Nataša Kramberger v *Primerljivih hektarjih* (2017).

tudi če temelji na zgodovinskih dejstvih, pričevanjih, vselej predvsem fikcija.⁵ Glavne teme esejistike Urše Zabukovec so književnost, prevajanje, narava, posameznik v kapitalistični družbi, s čimer se približuje tako esejistiki Silvije Borovnik kot Renate Salecl. Tudi Urša Zabukovec s svojo razgledanostjo in z izkušnjo tujine poudarja večkulturnost in strpnost.

Katja Perat v esejistični zbirki *Naredite Ameriko spet obvladljivo* (2017) popisuje čas pred ameriškimi predsedniškimi volitvami in po Trumpovi zmagi. S perspektive domačega in tujega predstavlja najrazličnejše družbene teme, kot so država, tujstvo, ameriške sanje, postkolonializem, dom, vzhodnoevropejstvo, kapitalizem, a tudi književnost. Vsebuje triindvajset esejev in v vsakega je vključen uvodni citat. Katja Perat piše o resnični, surovi Ameriki ter pri tem poudarja, da »od domotožja do nacionalizma ni prav daleč« (Perat 2018: 22). Zanj je bistveno, da po Adornu ohranjati kritičnost pomeni biti doma. Dom so ljudje, navade, običaji. Ne verjame v nacionalno državo in domovinski ponos. Slednje je namreč namenjeno tistim, ki nimajo poguma, da bi sami kaj dosegli v svojih življenjih. Najiskrenejše je njeno spoznanje: »A odkar ne živim več doma, vem, da imam domovino« (Perat 2018: 22). Piše o priseljencih, za katere je Amerika negostoljubna, razpravlja o silnem ter neupravičenem sovraštvu do ljudi različnih narodnosti, ver in ras. Zanimivo je njeno premišljevanje v eseju *Rojstvo fašizma iz duha razočaranja*, v katerem se sprašuje o izvoru zla:

.../ kako globoko mora biti razočaranje belskega dela ameriškega delavskega razreda, da je svoj glas pripravljen nakloniti človeku, ki izgleda in kvaka kot brechtovski kapitalist? Kako globoko mora biti razočaranje kogar koli, da je zmožno preglasiti instinkt preživetja? Da preglasi premislek, da bo nekdo, čigar moč in vpliv koreninita na izkoriščanju, svoj trenutek oblasti izkoristil za reproduciranje okrutnosti? (Perat 2018: 62).

Nadalje sledi razprava o izkoriščanju, delavstvu, o tem, da zatirani postanejo zatiralci zaradi lastnih frustracij. Nadalje Trumpovo zmago tematizira tudi v *Pošasti komunizma*, kjer zapiše, da so ljudje izbrali sovraštvo in ne sloge ter razumevanja. Katja Perat piše tudi o izseljenskih pisateljih in izgnanstvu. Najprej citira Aleksandra Hemona, s katerim se v Ameriki sreča, saj bosanski avtor ustvarja tam. Je bosansko-ameriški pisatelj.⁶

V esejistiki Katje Perat opazimo tematizacijo večkulturnosti in večjezičnosti, avtorica prodorno piše o domu, tujem, iskanju vzrokov za sovraštvo, tudi o literarni ustvarjalci v današnjem času v kontekstu premišljevanj Virginie Woolf. Prej omenjeni pisatelj verjame v zgodbo vsakega od nas in zanj je vsak pisec svojega življenja. Pojavi, kakršni so travma, vojna, posilstvo, to zgodbo prelomijo in svet nikoli več ni več trden. Zanj se Amerika zgolj pretvarja, da je svetovljanska. Pove še, da je »dom vedno tam, kjer te ni« (Perat 2018: 36) in

⁵ Z literarnimi temami so se v svojih esejih ukvarjale že avtorice pred Uršo Zabukovec, na primer Ifigenija Simonović, Manca Košir, Silvija Borovnik in Erica Johnson Debeljak.

⁶ Takšne avtorje Silvija Borovnik imenuje literarne dvoživke.

prav o tem pripoveduje esejistično delo Katje Perat. Podobno idejo zagovarja tudi Urša Zabukovec v svojih esejih. V *Vzhodnoevropejki* piše avtorica o ekonomskih emigrantih in ameriškem kapitalizmu ter o razpadu socialnih pogojev za dostojno življenje. Poudari, da je sama Vzhodnoevropejka, a obenem, da nestabilnost države »ne pove ničesar o bistvu slovenskega naroda in njegovega značaja« (Perat 2018: 49). Esezistka piše tudi o tem, da Amerika za prenekatero ekonomske migrante ni vedno logična izbira, temveč beg pred lastno, zatiralsko, diktatorsko državo, o čemer npr. pričata Turkinja, ki se zaradi podpisa spletne peticije ne more vrniti v domovino, ali pa Iranec, ki je prevedel pesem nepravlega pesnika. »Obtičala sta v Ameriki, ki obubožana strmi vanju z negostoljubnimi očmi« (Perat 2018: 56), s tem pa avtorica nastavlja ogledalo vsem, tudi tistim, ki so s sovražnostjo sprejemali tujce v Sloveniji.

Zastavi si ključno vprašanje, ki, kot kaže, nima odgovora: »Gre za človeško naravo in za iskanje odgovorov na večna, a težko odgovorljiva vprašanja, kot sta na primer, zakaj na stisko vedno hitreje odgovorimo s sovraštvom kot s solidarnostjo in kam se sploh še lahko zatečemo v primeru naslednje vojne« (Perat 2018: 57). V *Rojstvu fašizma* iz duha razočaranja se znova obrne na izide ameriških predsedniških volitev in jih komentira v duhu (ne)solidarnosti ter etičnosti. Esezistka nadalje poziva k solidarnosti, kajti le slednja bo »postala politično neobremenjen koncept« (Perat 2018: 72). Biti dober človek je po njenem prepričanju, da solidarnost sprejmeš. Nato se Perat ukvarja s tematizacijo literarne ustvarjalke, in sicer v eseju *Lastna soba* piše o isti temi, o kateri je pisala že Silvija Borovnik v esejistični zbirki *Slovenija, moja Afrika*, z uvodnim citatom Glorie Anzaldue ter nanašujoč se na Virginio Woolf. Podobno idejno nit, svobodnost ženske, avtorica upodobi v romanu *Mazohistka*, v katerem v ospredje postavlja položaj ženske na Dunaju ob prelomu 19. in 20. stoletja. V *Lastni sobi*, denimo, se esejistka medbesedilno navezuje na zapis Virginie Woolf o tem, da če hoče biti ženska svobodna, ne sme nikdar roditi, imeti mora majhno rento in lastno sobo. V zadnjem delu svojega eseja se Perat znova vrne k citirani avtorici Glorii Anzaldue, ki poudarja, da če ženska želi svobodo, naj piše.

Svetu vsilite svoje zgodbe, tudi brez lastne sobe. /.../ Dokler vaše zgodbe ne bodo našle svojega mesta v literarni zgodovini, dokler ne bodo postale preglasne, da bi bile še lahko spregledane. Dokler svet ne bo prisiljen prebrati, da ste v svoje delo vložile trikratno količino časa in volje od kateregakoli moškega, da ste morale izumiti jezik, ki bi vse to zaobjel /.../ Pišite. Vse, kar lahko izgubite, so vaše verige. (Perat 2018: 78–79)

Avtorica premišljuje o nenavadnih, povsem vsakdanjih srečanjih v eseju *Zgredena srečanja*, o tem, kako Američani popolnemu tujcu govorijo o vsem, postavljajo sebe v ospredje, medtem ko drugega ne poslušajo in ne slišijo.⁷ Katja

⁷ Neslišnost, sebičnost pa nista poznani le Američanom, temveč, kot lahko beremo v esejistiki Renate Salecl, tudi nam, Slovencem. Avtorica namreč v svojih esejih piše tudi o nas, o naši negostoljubnosti, o sovražnosti do Drugih, o sebičnosti in skrbi zgolj zase, ki se v današnji neokapitalistični družbi vse bolj razširjajo.

Perat je kritična do kapitalizma, ki razdeljuje in vlada, opozarja, da prišleki, tj. tujci, niso krivi za nesrečo:

Če bi si srednji zahod namesto bajke o domačni ljubeznivosti rajši pripovedoval svojo lastno zgodovino in se soočil s svojo zgodovinsko odgovornostjo, bi nemara lahko začel razumeti, da vzvodi njegove nesreče ne ležijo v prišlekih, ki so prišli, da bi domačinom pokradli delovna mesta, temveč v lastni nezmožnosti za solidarnost, ki bi kapitalizmu preprečila, da razdeljuje in vlada. (Perat 2018: 106)

Podobno kot Renata Salecl se avtorica brezkompromisno in tehtno odziva na trenutno stvarnost. V eseju *Idioti* izpostavi, kakšno kampanjo je imel Donald Trump, namreč, vanjo je vključeval tako laži, natolcevanja kot tudi lažne novice. Za slednje zapiše, da »publiki ne povedo, kaj mora misliti, povedo ji, kako mora čutiti« (Perat 2018: 114). Renata Salecl v eseju *Kam gremo* predstavlja sorodne ugotovitve. Nadalje Katja Perat piše o odgovornosti ter tem, da Američani ne delujejo v dobro skupnosti. Kritična je do množice informacij, ki jim Američani sledijo in zato komunicirajo vsak zase, kajti zanje se »zgodovina enaindvajsetega stoletja oblikuje za zaprtimi stenami doma, kjer vsak zase komunicira – ne z drugimi, temveč – z mašinerijo množičnih občil, ki se k prejemnikom spušča (kot šolska snov k otrokom, ki so šolani doma) v obliki že izgotovljene vednosti« (Perat 2018: 119). Poleg tega ugotavlja, da Američani ne vzpostavljajo dialoga z drugimi in zavračajo družbo ter živijo v svojem svetu. Ideji o skupnosti so se po njenem prepričanju odrekli, zanje je vrednota postal lastni izolacionalizem. V eseju *Ameriški sen* tematizira podobna izhodišča kot Renata Salecl v *Izbiri*, piše namreč o mobilnosti, ki je »dandanes za prenekaterega prisila in ne izbira. Ni več obljubljena dežela, ne predstavlja upanja, je tako kot Evropa dežela brez služb, kritična do tega, da so se nekateri v *denar narodili*« (Perat 2018: 123). Tudi v *Ameriški ideologiji* piše o posledicah kapitalizma in ameriškega liberalizma ter umanjkanju svobode izražanja, izpostavlja pa, kako človek oziroma posameznik izbira danes. Nadalje piše o brezsmisselnosti meja, o Vzhodu in Zahodu, o izvrstnem premišljevanju ob branju Churchillovega govora o samoumevnosti sveta, ki da je kot posest, kar Katja Perat komentira in zavrača. Njenemu mnenju se približa ukrajinski pesnik in pisatelj Andrij Ljubka v uvodu svojega romana *Karbid* (2015), v katerem svoje misli povezuje z Voltairovim Kandidom. Zanimivo je premišljevanje Katje Perat o mejah: »Koliko kilometrov levo ali desno lahko greš, preden se Zahod spremeni v Vzhod? Kaj narediti s tistimi, v katerih se Zahod in Vzhod stapljata? To je – kaj narediti s samimi sabo?« (Perat 2018: 159). Ko piše o tujcih, tujosti, piše tudi o rasni diskriminaciji.

Katja Perat v svoje eseje vključuje premisleke o sodobni ameriški družbi, ki jo preveva sovražnost do tujcev, skrajni individualizem ter politična nekritičnost, laži in sebičnost. Večkulturnost in večjezičnost sta zanjo sprejemanje drugega ter pot v bolj solidarno družbeno stvarnost. V svojih esejih Perat premišljuje tudi o književnosti in položaju literarne ustvarjalke doma in na tujem.

4 Zaključek

Esejistke, ki jih članek obravnava, družijo nekaj skupnih, a tudi različnih tem, prav tako pa se na nekaterih mestih njihovi načini esejističnega pisanja približujejo ali razlikujejo. Avtorici Silvija Borovnik in Renata Salecl pišeta znanstveno esejistiko, prežeto z osebno, s samosvojo pisavo, kritičnostjo, poglobljenimi uvidi v izbrano tematiko. Njune teme so z različnih področij, pri prvi so v ospredju literarna zgodovina, prevajanje, večkulturnost, žensko avtorstvo, pri drugi pa družba in vsakdanja stvarnost, podana z vidika sociologije, psihoanalize, psihologije in filozofije. Obe svoja opažanja večperspektivno in komparativistično prepletata, ker pa sta pri pisanju nazorni, jasni in natančni, njuni eseji kljub znanstvenosti niso namenjeni le ožji strokovni javnosti. Mlajši avtorici, Urša Zabukovec in Katja Perat, pišeta krajše eseje, ki se manj naslanjajo na različna teoretska izhodišča, a obe pišeta o literaturi, tujosti, drugem in vprašanju identitete. V svoje zapise, pri Zabukovec mestoma feljtone oziroma kolumne, vključujeta še več subjektivnosti, mikrozgodb, vse štiri pa spretno in inovativno vzpostavljajo komunikacijo z bralcem in bralko. V svojih esejih Katja Perat in Urša Zabukovec podobno kot Renata Salecl teoretska izhodišča dopolnjujeta z lastnim izkustvom ter opazovanjem sodobne družbe, ki jima je sicer tuja, a zaradi globalizacije tudi vse bolj poznana. Obenem na ta način vzpostavljata kritično distanco do lastnega, domačega, kar je skupno vsem izbranim esejistkam. Največ prepleta med literarnostjo in esejem vidim v esejistiki Silvije Borovnik, ki v devetdesetih letih ni pisala le esejev, marveč tudi kratko prozo. Esejistkam je skupna svetovljanskost, kajti nekatere med njimi živijo ali so živele v tujini. Njihova osebna izkušnja sveta jih je zaznamovala kot avtorice esejev, v katere vključujejo tematiko doma in tujine, večkulturnost in večjezičnost, ki sta pomembni izhodišči za solidarnejšo družbo.

VIRI IN LITERATURA

Simone DE BEAUVOIR, 2018: *Starost. Stališče zunanosti*. Prev. T. Gerdina. Ljubljana: OPRO, Zavod za aplikativne študije.

Silvija BOROVIK, 1993: *Slovenija, moja Afrika: eseji in zapisi*. Ravne na Koroškem: ČZP Voranc.

Silvija BOROVIK, 1995a: Sodobna slovenska esejistka: Alenka Puhar. *Odsevanja* 25, 29–32.

Silvija BOROVIK, 1995b: *Pišejo ženske drugače?: o Slovenkah kot pisateljicah in literarnih likih*. Ljubljana: Mihelač.

Silvija BOROVIK, 1995c: Sodobna slovenska esejistka: Alenka Puhar. *Pišejo ženske drugače?: o Slovenkah kot pisateljicah in literarnih likih*. Ljubljana: Mihelač. 212–222.

Silvija BOROVIK, 2017: Alma Karlin, svojevrstna pisateljska osebnost. *Večkulturnost in medkulturnost v slovenski književnosti*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze. 115–123.

Naomi KLEIN, 2014: *Doktrina šoka: razmah uničevalnega kapitalizma*. Prev. B. Simoni. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Tina KRANER, 2020: Stanje raziskav o proznih delih sodobnih slovenskih pisateljic. *Slavia Centralis* 13/1, 244–254.

Olga TOKARCZUK, 2018: *Pozorni pripovedovalec*. Prev. J. Unuk. Ljubljana: LUD Literatura.

Tatjana TOLSTOJ, 2019: *Tuja lepota: izbor esejev*. Prev. U. Zabukovec. Ljubljana: Beletrina.

Katja MIHURKO PONIŽ, 2021: Zofka Kveder kot kulturna posrednica. *Ustvarjalke v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. (57. SSJLK). Ur. Alenka Žbogar. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta. 44–52.

Jolka MILIČ, 2018: *O prevajanju in poeziji in še o marsičem (kramljanja)*. Trst: ZTT-EST.

Herta MÜLLER, 2023: *Kralj se prikloni in ubija*. Prev. S. Šerc. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.

Katja PERAT, 2018: *Naredite Ameriko spet obvladljivo*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Denis PONIŽ, 1989: *Esej*. (Literarni leksikon, zv. 33). Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Renata SALECL, 2017: *Tek na mestu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Renata SALECL, 2020: *Strast do nevednosti*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Susan SONTAG, 2006: *Pogled na bolečino drugega*. Prev. S. Knop. Ljubljana: Založba Sophia.

Miran ŠTUHEC, 2004: *Slovenska esejistika v drugi polovici dvajsetega stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica.

Urša ZABUKOVEC, 2017: *Vseživo: eseji*. (Knjižna zbirka Collectanea). Ljubljana: KUD Logos.

THE CHARACTERISTICS OF THE ESSAY BY SOME CONTEMPORARY SLOVENIAN FEMALE ESSAYISTS

The article reflects on the essayistic work of contemporary Slovenian female essayists, focusing on the essay collections *Slovenija, moja Afrika* (1993) by Silvija Borovnik, *Tek na mestu* (2017) by Renata Salecl, *Vseživo* (2017) by Urša Zabukovec, and *Naredite Ameriko spet obvladljivo* (2018) by Katja Perat, in order to highlight their essayistic thought and their thematic and stylistic similarities and differences.

The essayists discussed in the article share some commonalities, but also some differences in terms of theme choice, and in some places their essay-writing converges while in others it diverges. The authors Silvija Borovnik and Renata Salecl write scientific essays, imbued with personal, self-writing, criticality, and in-depth insights into their chosen topics. They choose topics from different fields, the former focusing on literary history, translation, multiculturalism, female authorship, while the latter on society and everyday reality, presented from the perspective of sociology, psychoanalysis, psychology and philosophy. Both weave their observations into their essays in a multi-perspectival

and comparativist way. The two younger authors, Urša Zabukovec and Katja Perat, write shorter essays, which basically rely less on different theoretical starting points, and more on literature itself, foreignness, the other, and the question of identity. Their works, sometimes fictions or columns in the case of Zabukovec, include more subjectivity, micro-stories. All four authors skillfully and innovatively establish a communication with the reader and the readership. The most intertwining of the literary and the essayistic can be observed in the essays by Silvija Borovnik, who in the 1990s wrote not only essays but also short stories.

The essayists share a common cosmopolitanism, as some of them live or have lived abroad. Their personal experience of the world has marked them as authors of essays in which they include themes from home and abroad.
